

A közösségi részvétel erősítése a fenntartható vidékfejlesztés igazi esélye!

A Magyar Művelődési Intézet Közösségfejlesztési Osztályának
ajánlásai a vidékfejlesztés újragondolásához

„Az ember mindaddig nem tesz erőfeszítést, amíg
meg nem bizonyosodik arról, hogy ő is befolyásolhatja a fejlődést.
Így megtanultam, hogy együtt kell működni az emberekkel,
hogy ők maguk is láthassák: a dolgok megváltoztathatók.
(Danilo Dolce)

A vidékfejlesztés mai gyakorlata látható kettősséget hordoz. Míg az egyik oldalon óriási méretű és mértékű szakértői programok születnek a vidék fejlesztésére, nagy értékű beruházások valósulnak meg, addig a másik oldalon érintetlenül és értetlenül állnak a vidéken élő emberek, nem tudják, mi történik körülöttük. Mert nincsenek beavatva! Pedig róluk van szó...

A vidék...

Sokszínű és lüktető színhelye az életnek:

- ahol mindennapi kenyerünket termelik,
- ami munkát ad az ország nagyobbik részének,
- ahol tájainkban őrzik kultúránkat és hagyományainkat,
- amely az itt élők számából adódóan komoly politikai erőt képvisel,
- ami a városlakók számára a pihenés, felüdülés forrása lehet,
- és amely lakóinak feladata az ép talaj, egészséges víz, levegő, természeti környezet fenntartása is.

Az Európai Unió népességének 85%-a él vidéken, ez az arány Magyarországon is 80% feletti. A fejlesztés, a beavatkozás komoly felelősséggel jár. Ebben a munkában kiemelt jelentősége van annak, hogy a vidéken élők minél teljesebben megismerjék jogukat és lehetőségeiket, hogy *megértsék a rendszert melyben élnek*, hogy mindezekon felbátorodva *cselekvő módon vegyenek részt saját sorsuk alakításában*.

A vidékfejlesztés

a vidéken élők életminőségének javítását jelenti harmóniában a vidéki környezet és táj adottságaival, megőrizve annak nem pótolható erőforrásait és kultúráját.

Csak néhány azon alapelvek közül, melyek *támogatják, követendőnek tartják*, esetenként *kötelezővé teszik* a vidékfejlesztési programozásban is a társadalmi, közösségi részvételt:

(1) Emberközpontúság és komplexitás elve

„Tekintsük vidékfejlesztésnek azt a folyamatot, amelynek keretében kollektív erőfeszítések történnek a városi területeken kívül élő emberek jólétének és önmegvalósításának jobbítása érdekében. Más szavakkal: hiszem, hogy a *vidékfejlesztés végső célja az ember*. Nem az infrastruktúra, nem a gyárak, nem a jobb oktatás, a jobb épületek vagy a jobb közösségek. Ezek mind eszközök; ha érintetlenül hagyják az emberek lelkét, mind csak por és füst lesznek.”

(Copp-Huggart és Buller)

„...A vidékfejlesztés tehát: kistérségi irányultságú; komplex társadalmi, gazdasági, kulturális programokban valósul meg, és *nem nélkülözheti az ott élő emberek aktív részvételét*. Ebben a megközelítésben már nem az a kérdés, hogy melyik ágazatnak, szektornak van több köze a vidékfejlesztéshez, hanem, hogy *mi dönti el* egy kistérség esetében a fejlesztési programok irányait, a prioritásokat, a fejlesztési stratégiát.”

(Kulcsár László)

(2) Képességmegtartó népesség elve

„*A vidékfejlesztés feladatának kell tekintse a vidéki lakosok regionális önazonosságának erősítését és a közösségi tevékenységek elősegítését...* minél erőteljesebben megjeleníteni a kultúra, a közösségi művelődés fontosságát a településfejlesztési koncepcióban...vidéki élet képességeinek leltárba vétele, fejlesztése, nyilvánosság felé történő megjelenítése.”

(Európa Tanács: Vidéki Térségek Európai Kartája)

(3) A szubszidiaritás elve

„...mindazt, amit egy kisebb és alacsonyabb szinten szerveződött *közösség képes végrehajtani és ellátni*, nagyobb és magasabb szinten szerveződött társulásra áthárítani *jogszerűtlenség* és egyúttal súlyos bűn, a társadalom helyes rendjének felforgatása, mivel minden társadalmi tevékenység lényegénél és benne rejlő erejénél fogva segíteni, szubszidiálni köteles a társadalmi egész egyes részeit, ellenben soha sem szabad bomlasztania vagy bekebeleznie azokat.”

(XI. Pius pápa „Quadragesimo Anno” kezdetű enciklikája)

„Ahhoz, hogy az Európai Unió vidéki területeinek sokszínűsége kialakulhasson, a vidékfejlesztési politikának a kisegítés alapelvét kell követnie... A hangsúlyt a *részvételre* kell helyezni, ami hasznosítja a vidéki közösségek kreativitását és összetartását. *A vidékfejlesztés egy következetes európai keretben legyen helyi szintű és közösségi irányítású*”.

(A Cork-i Deklaráció 5. pontja)

(4) Változatosság kialakításának elve

„A gazdasági és társadalmi tevékenységek változatosságának kialakulását segítő támogatásokat koncentrálni kell az önfenntartó magán és közösségi kezdeményezések kereteinek megteremtésére: beruházások, technikai segítségnyújtás, üzleti szolgáltatások...oktatás és képzés, a kisvárosok szerepének a növelése, minthogy ezek szerves részei a vidéki területeknek és meghatározó tényezők a fejlődésben, ezen kívül az életképes vidéki közösségek fejlesztése és a falvak megújítása.”

(A Cork-i Deklaráció 3. pontjából)

(5) A részvétel elve

„Egyensúlyt és kölcsönösséget keresünk az emberek és a környezet támogatásában. A különböző kormányok és a kormányzati, valamint a helyi emberek közti integrált cselekvéseket szorgalmazzuk. Fontosnak tartjuk, hogy a helyi emberekkel *konzultáció történjék, hogy a helybeliek részt vegyenek az akciókban*.”

(ECOVAST: Stratégia a rurális Európának anyagából)

A fenti alapelvek mentén szükségesnek látszik megfogalmazni a vidékfejlesztés kulcskérdését:

Léteznek-e életképes vidéki közösségek? – olyanok, akik önálló akarat-
tal, megélhetéssel és jövőképpel rendelkeznek, akik képesek képviselni
saját és jövő nemzedékük érdekeit?

Ha nem léteznek, akkor történnek-e a vidék fejlesztése során erőfeszítések arra, hogy *a helyi közösségek részt vegyenek* a szükségletek és programok megfogalmazásában, kivitelezésében és ellenőrzésében a településeken, a kistérségekben, a régiókban?

A vidékfejlesztési programok kihívásai és kiemelt feladatai

A fejlesztési programoknak sok esetben az a buktatója, hogy nem, vagy nem eléggé számolnak a fejlesztők/tervezők az adott térség lakóival, akaratukkal, képességeikkel, jövőjükkel. A jól működő, sikeres helyi társadalmak pedig a fejlesztői programok jelentős erőforrását jelent(het)ik.

A közösségi fejlődés elsődleges mozgatórugója a helyben élők által felismert, de szubjektív érzésekből, motivációkból származó szándék. A vidékfejlesztési programoknak – a mai gyakorlat szerint – kiemelt alanyai a kistérségek (önkormányzati társulások), ezeket a programokat a helyi emberek és közösségek helyett többnyire szakértők fogalmazzák meg, úgy, hogy a társuló önkormányzatok mögött feltételezik a helyi közösségek valódi akaratát.

- A fenntartható fejlődést szolgálja, ha a különböző szakterületek munkáját megismerjük, a tervezésnél figyelembe vesszük, s a kivitelezésnél meghagyjuk az ezekhez szükséges időt. Emellett *össze kell hangolni a fejlesztés különböző szintjeit*:
 - a *területfejlesztés* irányelve a regionális politika (országos, nemzetközi egyeztetéssel), célja a versenyképesség növelése, melyet elsősorban az infrastruktúra fejlesztésével kíván elérni;
 - a *vidékfejlesztés* alapja a feltételezése szerint sikeres helyi társadalom, partnere az önkormányzat, célja a kistérségi egységben gondolkodó fejlesztés.;
 - a *közösségfejlesztés* szintje a lokalitás, alapja egy funkcionáló közösség (szomszédság, település, kistérség), célja a közösségek bevonása, részvétele, a demokrácia és a civil társadalom fejlődése, partnerségek építése.

A fent említett szakterületek elkülönülése olyan alapvető veszélyeket rejt, mint például:

A területfejlesztés elkülönülésének veszélyei:	A vidékfejlesztés elkülönülésének veszélyei:	A közösségfejlesztés elkülönülésének veszélyei:
<ul style="list-style-type: none"> – Figyelmen kívül hagyja a kistérségi szinten megfogalmazott értékeket, fejlesztési akaratokat. – Feltételezett alapokra épít. – A fejlesztési tervekben teljes mértékben kimarad az ember, helyét a szakértői számítások veszik át. 	<ul style="list-style-type: none"> – Átveszi a területfejlesztés technológiáját, felülről irányítottágát. – Prioritásait alapvetően a regionális, a nemzeti, vagy a nemzetközi politika határozza meg. – Ismert forrásokhoz rendel programokat, és nem a programokat segíti forrásokhoz. 	<ul style="list-style-type: none"> – Nem ismeri eléggé az uralkodó fejlesztési irányokat (regionális, nemzetközi). – Elvész helyi ügyekben, nem keresi eléggé a térségi kapcsolódási pontokat, lehetőségeket. – A tervezésnél esetenként figyelmen kívül hagyja a külső források lehetőségeit.

▪ *A helyi társadalmak fejlesztése*

Az emberi közösségeket az teszi társadalommá, hogy az emberek között kialakul valami rendszer, kialakul egyfajta intézményesség, tárgyilagos kötődés, egy szerkezet, mely a társadalom gerincét alkotja. Így a helyi társadalom nem egyének térben elhatárolható közössége, hanem egyben politikai erőter is. Önálló értelmezése azért is szükséges, mert egy olyan markáns szintet képvisel, mely már felette áll a szűkebb (kisközösségi) érdekeknek, de még nem mosódnak teljesen el a helyi, emberi akaratok.

A vidék jövője csak szervezett közösségben képzelhető el. Az embereknek meg kell tanulniuk egyeztetni, szervezkedni, tárgyalni, s ez akkor valóságos, ha szilárd álláspontok ütköznek. Ehhez időre, közösségi terekre és helyi közéletre van szükség.

- *Az embereket és a helyi intézményeket érdekeltté kell tenni saját, helyi ügyeikben, képessé kell tenni őket a részvételre, és bátorítani kell őket a számonkérésre*

A vidékfejlesztési programok elkészítése nem nélkülözheti a lakosság aktív részvételét, ugyanakkor a vidékfejlesztés közvetlenül nem avatkozik be a települések, vagy a lokalitások szintjén. Ezért szükségesnek tartjuk a közösségi munkásokkal, helyi fejlesztőkkel való szoros együttműködést a közösségi struktúrák kiépítésében, a részvétel kiszélesítésében.

Nem lehet megspórolni a vidékfejlesztői programokat megelőző lépéseket, melyekben a helyi emberek közösségei megerősödnek, kialakítanak egy közös érdekeken alapuló jövőképet, és ők határozzák meg a hozzá szükséges fejlesztési lépéseket.

(A bevonás stratégiájának alaplépései: megszólítás → megvitatás → összefogás → cselekvés → felelőssé válás.)

▪ *Önvédő rendszerek kialakítása*

Egy jól szervezett vidéki társadalom képes lenne „félíg áteresztő membránként”, szűrőként viselkedni, és a feléje zúduló információk és lehetőségek közül csak a számára hasznosat beengedni és beépíteni a saját – működő – struktúrájába. A szervezetlen vidéki társadalom védtelen, ki van szolgáltatva mindenféle szándékú gazdasági, politikai akaratoknak.

▪ *A képviselet felelősségének fejlesztése*

A kistérségi összefogásokban feltételeznek egy megalapozott helyi akaratot. Ám miután ritka a sikeresen működő helyi társadalom, így gyakori, hogy pusztán szakértői vélemények és/vagy a térség gazdasági/politikai elitjének érdekei nyernek képviseletet.

Az önkormányzatokat először a lakossággal való együttműködésre kell felkészíteni, csak azután a térségire.

▪ *Az idő és nyelv felszabadítása*

A fejlesztési programok hosszú távú sikerének egyik titka, hogy: van-e elég türelmünk azokhoz az előkészítő munkákhoz, amelyek a céltudatos, de egyeztetett, közös cselekvésekhez elengedhetetlenek.

A közös munkához idő és közös nyelv is szükséges. Bármelyik gyarmatosítása, hatalmi tényezőként való alkalmazása kirekeszti az embereket a részvétel lehetőségéből.

▪ *A segítségnyújtás felelősség*

Mindenki szeret segíteni, hasznosnak lenni, (önérzet/fontosság), de nehéz jól segíteni. A segítség akkor jó, ha nem bénít, nem okoz függőséget, ha-

nem képessé tesz, kibontja a helyi közösség erőforrásait! A fejlesztő munkát körülengő mítosz is passzivitást gerjeszt: nem érthető a nyelvezete – nem véletlenül szokták menedzser halandzsának nevezni –, nem átlátható a folyamat...

▪ *Helyi nyilvánosság, hiteles információk*

Kiemelt feladat és felelősség a tényleges információk bejuttatása a helyi társadalmi rendszerekbe, minél több csatornán, minél többször. Ott pedig kikerülhetetlen feladat a diskurzus, a párbeszéd, a vélemények ütköztetése, a közösség szempontjából fontos információk társadalmi használatba vétele, s a helyi folyamatoknak az érintettek általi ellenőrizhetősége.

A fejlesztéspolitika legfontosabb feladata szükségképpen az, hogy meggyorsítsa azt a folyamatot, amelyben *a helyi közösségek a tervezési és döntési folyamatok kihagyhatatlan résztvevőivé válnak*. A közösségfejlesztés az a folyamat, amin keresztül az emberek úgy lesznek képesek, például vidékfejlesztési programokat alkotni, hogy közben megerősödik felelősségük a jövőjük iránt.

Budapest, 2005. augusztus 28.

**Magyar Művelődési Intézet,
Közösségfejlesztési Osztály**

Összeállította:

Kovács Edit

és *Péterfi Ferenc*

kedit@kkapcsolat.hu;

peterfi@kkapcsolat.hu;

A szövegben idézett anyagok fellelhetőek:

www.kozossegefejlesztas.hu

www.vati.hu

www.fvm.hu

www.europaterv.hu